

ПОПИС ВЕДНАШ!

АНАЛИЗА:

ПОПИСОТ Е ДЕМОКРАТИЈА, А НЕ САМО ЕТНИЧКА БРОЈКА

Скопје, мај 2014

СОДРЖИНА

I Вовед	3
II Кратка хронологија на Пописот 2011	4
III Информирањето на медиумите за Пописот 2011	6
IV Генерални заклучоци за информирањето на медиумите	13
V Анализа на законските решенија: Зошто пропадна пописот?	14
VI Важноста на пописот во современите општества	18
1) Зошто пописот е значајна статистичка операција?	19
2) Зошто пропадна пописот во 2011 година?	20
3) Колкава е штетата за Македонија од неспроведувањето на попис?	21
4) Што треба да се направи за да се спроведе попис?	24
VII Влијанието на пописот врз клучните општествени области	25
1) Фер и демократски избори (избирачки списоци и издавање лични карти)	25
2) Образование	25
3) Здравство	27
4) Земјоделство	27
5) Социјална политика	28
6) Економски развој (регионален развој, инфраструктура, енергетика)	29
VIII Генерални заклучоци и препораки	31

I Вовед

Според светските стандарди, пописите на населението се одржуваат на секои десет години. Пописите на населението важат за статистички операции кои во комплексните општества даваат длабок увид во состојбата на теренот и обезбедуваат основни податоци врз кои се темели крирањето на политиките и развојните стратегии во различни полиња.

Спроведувањето на пописите во Македонија, отсекогаш претставувало нешто повеќе од обична статистичка операција. Тоа не важи само за периодот откако Македонија е самостојна држава, туку ги влече своите корени од почетокот на 20-от век. Сепак, иако со многу проблеми и тензии, Република Македонија успешно ги спроведе пописите во 1990, 1994 и 2002 година. Притоа, треба да се напомене дека последниот попис се одржа нецела година по завршувањето на конфликтот во 2001 и затоа претставуваше симбол, како на помирувањето, така и на капацитетот на државата да ја изведе оваа комплексна операција и покрај неповолниот и чувствителен контекст. Затоа се чинеше дека тој попис ќе биде последниот проблематичен попис во Македонија. Десет години подоцна, пописот на населението, во октомври 2011, траеше само десетина дена, и на крајот, државата одлучи да го прекине со изговор дека бил спречен фалсификат. Притисокот и апелите на невладиниот сектор, дел од медиумите, политичката опозиција и ЕУ не помогнаа да се расветлат вистинските причини за прекинувањето на пописот. Досега ниту едно лице не е обвинето за фалсификат, иако, државната каса претрпи огромна штета од прекинувањето на овој многу важен процес. Владата сè уште не планира спроведување на пописот.

Она што е најзагрижувачко е тоа дека во последната година, пописот како тема речиси целосно исчезна од јавниот простор, а кога е присутен, доминантниот наратив на целосната дебата за причините за неодржувањето на пописот се одвива исклучиво на теренот на меѓуетничките односи. Наместо за суштинските проблеми кои настануваат поради непостоењето на базични податоци, се шпекулира за „реалните“ проценти на етничките заедници со што се потхрануваат национализмите. Како илустрација, на оваа „битка за процентите“, националистите на македонска страна тврдат дека реалниот попис би покажал дека бројот на Албанците во Македонија е под 20% , со што тие како заедница би ги загубиле загарантираните права од Рамковниот договор. Од друга страна, албанските националисти тврдат дека пописот пропаднал поради тоа што би покажал дека бројот на Македонците паднал под 50% од вкупното население.

Во овој контекст, во јавноста громогласно одекнаа податоците на Светска Банка, според кои, во последните десет години, Македонија ја напуштиле 447.000 граѓани, како и уште поверодостојните податоци на Евростат кои говорат дека дури 230.000 македонски граѓани веќе имаат регулирано престој во некоја од државите членки на ЕУ. Овие поразителни податоци фрлаат сомнеж врз суштинските политики на Владата. На пример, без попис, невозможно е да се измери вистинскиот ефект на економските и развојните политики. Имајќи предвид дека голем дел од иселените граѓани се млади и образовани луѓе, очигледно е дека и образовната политика дава резултати кои се спротивни од декларираните и посакуваните. Едновремено, неодржувањето на пописот поразително влијае и врз демократијата во државата. Постои сериозен сомнеж за веродостојноста на избирачкиот список, а со тоа и на секој изборен процес кој се одржува и ќе се одржи во ситуација на неспроведен попис на населението.

Од овие причини, потребно е да се подигне свеста на граѓаните за нужноста од спроведување на попис на населението во Република Македонија, да се зајакне граѓанскиот активизам и да се зголеми граѓанскиот притисок врз власта, за што побрзо спроведување на пописот според сите меѓународни стандарди. Заради тоа, потребна

е промена на фокусот на доминантниот манипулативен наратив во јавноста од етничките кон посуштествените аспекти на пописот, кои во моментот се дислоцирани и непостојни.

За да ја поттикне и засили јавната дебата за вистинското значење на пописот, како и за нужноста од негово итно спроведување, НВО Инфоцентарот, во партнерство со Македонскиот центар за европско образование (МЦЕО), Центарот за развој на медиуми (ЦРМ) и 8-ми Септември, а со поддршка од Проектот на УСАИД за граѓанско општество, спроведуван од Фондацијата Отворено општество Македонија (ФООМ), ја подготви оваа публикација насловена како: „Пописот е демократија, а не само етничка бројка“.

Оваа анализа претставува обид да се согледаат причините заради кои Пописот 2011 не успеа, но уште повеќе да се согледаат причините заради кои пописот на населението е исклучителна важна статистичка операција за државата и за нејзиниот развој.

II Кратка хронологија на Пописот 2011

Уште додека Законот за попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија (натаму *Закон за попис*) беше во процедура, можеше со голема сигурност да се претпостави дека претстојниот попис ќе се соочи со бројни и сериозни политички турбуленции и пречки, и дека воопшто нема да биде третиран само како нужен статистички процес на една држава. Ваквите претпоставки своја дополнителна потврда добија на седницата на Собранието на Република Македонија, одржана на 30 ноември 2010 година, на која беше изгласан Законот за попис и на која претставниците на опозицијата од албанскиот блок ја обвинија Владата дека овој законски акт е антиалбански и дискриминаторски. Несогласувањето околу Законот за попис продолжија и по неговото донесување и траеја се до моментот на прекинување на спроведувањето на пописот.

Владата, на 14 декември 2010 година, именуваеше 25 членови на Државната пописна комисија (натаму ДПК) со Решение за именување¹. Јавноста веројатно немаше многу да се вознемири и да ја следи со големо внимание работата на ДПК, доколку немаше несогласувања меѓу нејзините членови, и тоа на само месец и половина пред планираниот почеток на пописот, кој беше закажан за 1 април 2011 година. Медиумите информираа дека состанокот на ДПК, во средината на февруари, поминал тензично и дека претставниците на албанската и турската етничка заедница го напуштиле состанокот „поради несогласување со одредени процедури што треба да ги реши Државна пописна комисија“. Медиумите ги пренесоа и уверувањата на претседателката на ДПК, Весна Јаневска, дека проблемите ќе се надминат². Повод за конфликтот, според медиумите, беше инсистирањето на мнозинството членови на Комисијата, попишувачите во општините да бидат избрани според принципот 50:50, односно половина од нив да бидат од најголемата заедница во општината, а другата половина од заедницата што е втора по големина, додека претставниците на етничките заедници инсистираа бројот да се определи според застапеноста на заедниците во пописните реони³. Предлогот на претставниците од етничките заедници го поддржа и Абдулменаф Беџети, потпретседателот на Комисијата: „Екипите за терен треба да бидат комбинирани-Албанец и Ром, Турчин и Македонец, Албанец и Македонец, но не по секоја цена еден Македонец задолжително и вториот од која било националност. На тоа инсистираа

¹ <http://www.slvesnik.com.mk/Issues/56201B24B635B14DB820F0209A10882E.pdf>, страна 17

² <http://www.utrinski.mk/?ItemID=135D86E397DF144B9273BD8C2F7A423F>

³ <http://www.novamakedonija.com.mk/NewsDetal.asp?vest=215112139137&id=9&setIzdanie=22208>

членовите на пописната комисија - Македонци и нè надгласаа. Тоа е како од времето пред една деценија и тогашната меѓуетничка недоверба⁴.

Додека сè уште се одвиваа преговорите за враќање на членовите кои се решија за бојкот на Комисијата, ДПК, во дневните весници, објави конкурс за попишувачи⁵. Според медиумите⁶, на конкурсот се пријавија само 600 Албанци, од вкупно 16.000 попишувачи. Ова всушност претставуваше најава за продлабочување на несогласувањата и проблемите кои постојано го следеа пописниот процес, се до неговото предвремено прекинување.

На 16-ти март 2011 година, од медиумите разбравме дека коалиционите партнери во Владата, ВМРО-ДПМНЕ и ДУИ, нашле заеднички јазик за одложување на пописот за шест месеци. Официјално, пописот беше одложен заради тоа што ДПК и Државниот завод за статистика не ги испочитуваа роковите за спроведување, а неофицијално, пописот се одложи заради најавените предвремени парламентарни избори. Медиумите потсетија дека партиите не се договориле околу спорните точки поради кои претставниците на албанската и турската заедница се уште ја бојкотираа ДПК⁷.

После завршувањето на предвремените парламентарни избори, пописот повторно се реактуализираше и тоа кон крајот на јули 2011, кога пратеничката група на Демократската партија на Албанците (ДПА), достави до Собранието, Предлог–закон за измени и дополнувања на Законот за попис, со кој предлагаше поместување на пописот од октомври 2011 година, за јули 2012 година. Според предлагачите, предложениот термин за попис е најсоодветен затоа што ќе се поклопи со периодот кога околу 200.000 Албанци кои работат во странство, се враќаат во државата за да го поминат летниот одмор⁸. Лидерот на ДУИ, Али Ахмети, на брифингот со новинарите го отфрли предлогот на ДПА, со тврдењето дека Албанците нема да го бојкотираат попишувањето⁹.

Неколку дена пред почетокот на Пописот 2011, медиумите ја пренесоа изјавата на Ахмети, дека ќе бидат попишани сите граѓани - Албанци кои се отсутни од државата повеќе од една година: „Законот е многу јасен, сите што во текот на една година влегле најмалку еднаш во Македонија, а кои имаат куќи, имот, а не се во моментот тука, тие се опфатени во целокупната бројка на населението“¹⁰. Според медиумите, иако Ахмети повика пописот да не се политизира „затоа што сите детали биле договорени во текот на подготвувањето на Законот“, потпретседателот на ДПК, Абдулменаф Беџети, најави дека е можно поради незадоволството од толкувањето на членот 6 од Законот за попис, Албанците да не прифатат да се попишуваат.

Медиумите информираа дека копјата во ДПК се кршат околу различните толкувања за опфатот на пописот и дефиницијата на терминот „место на вообичаено живеење“ поради што „на два дена пред почетокот на пописот никој не знае кој се ќе биде попишан“¹¹. Во овој контекст, некои медиуми потсетија на толкувањето на Законот од страна на директорот на Европската статистичка канцеларија, Питер Еверерс, дека со попишувањето треба да бидат опфатени само оние лица кои „имаат место на вообичаено живеење во Македонија, а во времето на пописот, но најдолго до 12

⁴ <http://www.dw.de/%D1%81%D0%BE%D0%BF%D0%BA%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D1%82-%D0%B2%D0%BE-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0/a-6440047>

⁵ <http://www.novamakedonija.com.mk/NewsDetal.asp?vest=215112139137&id=9&setIzdanie=22208>

⁶ <http://www.utrinski.mk/default.asp?ItemID=D8CF25128B74AB4DB279095A667A5A2A>

⁷ <http://dnevnik.mk/default.asp?ItemID=5269FD1268776D42B769D9AE5EEE7704>

⁸ <http://www.plusinfo.mk/vest/12994/DPA-bara-popisot-da-bide-vo-juli-slednata-godina>

⁹ <http://www.dnevnik.mk/?ItemID=6A1ACB5E507E99458BA91BEAA679554A>

¹⁰ <http://www.novamakedonija.com.mk/NewsDetal.asp?vest=92911847498&id=9&setIzdanie=22393>

¹¹ <http://www.novamakedonija.com.mk/NewsDetal.asp?vest=92911847498&id=9&setIzdanie=22393>

месеци пред неговото спроведување, се наоѓаат на работа надвор од државата“, поради што со пописот не треба да бидат опфатени лицата кои работат повеќе од една година во странство, без разлика што во моментот на попишување се затекнале во државата¹².

Доцна вечерта на 29-ти септември 2011 година, неполни два дена пред започнувањето на пописот, медиумите јавија дека потпретседателот на пописната комисија, Абдулменаф Беџети, и останатите членови - Албанци поднеле оставки на функциите „незадоволни од техничките и организационите услови за одржувањето на пописот“. Како главна причина за оставката, медиумите повторно ја наведоа поделеноста меѓу членовите на ДПК околу толкувањето на членот 6 од Законот за попис, во однос на попишувањето на граѓаните кои живеат во странство подолго од една година потсетувајќи дека „Законот предвидува да се попишуваат граѓаните кои живеат во странство помалку од 12 месеци, додека членовите на Комисијата кои се од турска и албанска националност барале со пописот да се опфатат и сите оние кои живеат во странство подолго од година дена“¹³.

Следниот ден, медиумите известија дека и Весна Јаневска, претседателката на ДПК, поднела оставка. Јаневска изјави дека нејзината одлука е изнудена од членовите Албанци и Турци на ДПК и ги обвини за подготвување пописен фалсификат, додавајќи дека не може да го прифати нивното настојување да се овозможи попишување со фотокопирани документи, како и попишување на граѓаните кои не се во државава повеќе од 12 месеци. Сепак, владините извори смируваа дека пописот ќе се одржи без разлика на оставките¹⁴. Пописната комисија, потоа, одржа седница на која Слободанка Гиевска беше назначена за нова претседателка. На местото на Беџети, беше избран Бујар Османи.

Десетина дена од почетокот на Пописот 2011 (1 октомври 2011), а на само четири дена пред рокот за негово завршување, членовите на ДПК поднесоа колективна оставка, Комисијата се распушти и пописот пропадна. Со тоа, според медиумите, „се покажа дека различните толкувања на делови од Законот се непремостлива пречка за успешно одвивање и завршување на целиот процес“¹⁵. Според ДПК причина за пропаѓањето на пописот беше „неможността членовите на Комисијата да се усогласат за методологијата за спроведување на пописот“¹⁶.

Пописот официјално заврши на 11 октомври 2011, по бурна расправа во Собранието¹⁷ и усвојување на Законот за престанување на важењето на Законот за попис.

III Информирањето на медиумите за Пописот 2011

Мониторингот на медиумското покривање на Пописот 2011 година, го опфаќа периодот од 15 септември, до 15 октомври 2011 година. Во него се вклучени дневните весници (нивните архиви на интернет-страниците): „Дневник“, „Нова Македонија“, „Утрински весник“ и „Вечер“, како и централните вести на националните телевизии (од архивата на НВО Инфоцентарот): Алфа и Алсат М (на македонски јазик). Бидејќи

¹² http://www.kapital.mk/MK/dneven_vesnik.aspx/74123/popishuvachite_makedonci_i_albanci_kje_rabotat_po_razlichni_zakoni!.aspx?id=2372

¹³ <http://www.dw.de/%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D1%87%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B0%D0%BB%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D1%86%D0%B8-%D0%B2%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%81%D0%B8%D1%98%D0%B0/a-15428081>

¹⁴ <http://www.makdenes.org/archive/news/20110930/428/428.html>

¹⁵ <http://www.plusinfo.mk/vest/18520/Popisot-propadna>

¹⁶ <http://www.makdenes.org/content/article/24358459.html>

¹⁷ <http://www.makdenes.org/archive/news/20111015/428/428.html?id=24360415>

станува збор за ретроактивен мониторинг, изборот на медиумите е направен врз основа на можноста да се обезбеди комплетен материјал за периодот на кој се однесува анализата.

Медиумите, почнувајќи од средината на септември 2011 година, редовно и навремено го следеа развојот на настаните поврзани со спроведувањето на Пописот 2011, во Република Македонија. Медиумите главно беа фокусирани на политичките несогласувања во ДПК односно на различното толкување на членовите во Законот за попис, особено за тоа кои лица ќе бидат опфатени со пописот и со кои документи ќе се врши идентификација на лицата кои се попишуваат, на техничките проблеми, како и на недоволниот број попишувачи од етничките заедници во определени региони.

Но, она што посебно треба да се истакне е тоа дека уште пред почетокот на пописот, акцентот на толкување на проблемите е ставен пред сè врз пребројувањето на населението по етнички клуч:

„Партиската интервенција на претходните пописи беше клучна за конечниот изглед на демографската и етничката слика на Македонија во изминативе 20 децении. Бројките се менуваа во зависност од тоа дали одредена етничка партија повикуваше на бојкот или, пак, даваше инструкции, на пример, целото муслиманско население да биде подведено под една етничка заедница (на пример албанската), иако не е така.“, Нова Македонија, 23.09.2011.

„Изминатиов период се јавија доста неистомисленици за тоа во кој термин треба да се реализира најголемата статистичка операција во државата. Главно партиите од опозицијата во албанскиот политички блок сметаат дека пописот не треба да се одвива од 1 до 15 октомври бидејќи според нив, најголем дел од етничките Албанци во овој период не се во државата и доаѓаат во Македонија во летниот период. Тие предлагаа пописот да се одржи во јули. Други пак бараа наместо како што предвидува законот, да бидат опфатени оние лица кои една година имаат жителство во Македонија, да бидат попишани и оние кои во последната година барем еднаш биле во државата.“, Вечер, 30.09.2011.

Медиумите, потсетувајќи на настаните поврзани со претходните пописи во независна Македонија, во 1994 и 2002 година, повторно акцентот го ставаа на правата на етничките заедници, на локално и на национално ниво, кои се процентуално врзани со Рамковниот договор. Така, пописот од статистичка операција, прерасна во инструмент за остварување на правата на етничките групи:

„Од бројноста на одредена етничка заедница зависи правото на вработување во јавната администрација, правото на употреба на јазиците, правото на медиумско информирање на мајчин јазик, образованието на мајчин јазик. Од бројноста на заедницата зависи и колку буџетски пари ќе бидат распределени за одредени политики - објаснува Весна Бабиќ Петровска, директорка на Агенцијата за остварување на правата на заедниците.“ - Нова Македонија, 23.09.2011

Пред почетокот на попишувањето во Република Македонија, медиумите информираа и за пописот во Република Албанија, нагласувајќи ги проблемите на тамошните помали етнички заедници:

„Македонците и Грците во Албанија се здружија против, како што велат, дискриминаторскиот Закон за попис, кој сака да го спроведе тамошната влада. Ним им се придружија и претставниците од другите малцинства кои живеат во оваа земја.“ - Дневник, 19.08.2011.

„Македонците во Албанија ќе го бојкотираат претстојниот попис бидејќи Албанскиот институт за статистика не ги прифати барањата за посебна графа за националност Македонец во пописниот формулар. Ова вчера го

потврди Едмонд Темелко, претставник на Македонците од Албанија...“ - Вечер, 30.09.201.

Во овој период, некои текстови и колумни во дневните весници, како на пример, „Пописен етноцид во Албанија“ (Утрински весник, 28.08.2011), „Пописот во соседството ги изеде Македонците“ (Дневник, 15.08.2011), „Ахмети договара повеќе Албанци со Приштина и Тирана?“ (Нова Македонија, 30.09.2011), фрлаат сенка врз статистичкото пребројување и најавуваат можност за нови меѓунационални несогласувања, ставајќи го претстојниот попис во Република Македонија во поширок балкански контекст.

Медиумите редовно информираа за работата на Државната пописна комисија, како и за тоа дека дури кон средината на септември е постигнат договор за составот на пописните комисији. Одолговлекувањето се појави поради различното толкување на членот 34 од Законот за попис, кој се однесува на правичната застапеност. Членовите на ДПК, од редовите на ВМРО-ДПМНЕ и ДУИ, не можеа да се усогласат во врска со етничката структура на пописните тимови. Според Законот, секој пописен тим има по двајца попишувачи - еден од редовите на администрацијата, а другиот избран на јавен конкурс:

„Уште кога се кроеше Законот за попис, ДУИ бараше во реоните каде што Албанците се мнозинство, двајцата попишувачи да бидат Албанци. За ВМРО-ДПМНЕ беше неприфатливо во тимот да нема попишувач-Македонец. Минатата недела Владата и одговори на комисијата дека е во ред нејзиното толкување во врска со прецизирањето на составот на етничката структура на попишувачите, што значи дека секој попишувачки тим ќе биде составен од двајца попишувачи на двете најголеми етнички заедници во пописниот регион.“
Нова Македонија, 19.09.2011

Две недели пред почетокот на пописот, набљудуваните медиуми, многу малку или воопшто не ги анализираа последиците од одолговлекувањето на ангажирањето и обуката на речиси 20.000 попишувачи, а не го коментираа ниту доцниот старт на информативната кампања за граѓаните. Регистрирани се неколку новинарски прилози за структурата на попишувачките тимови особено за тоа дека некои новинари од Македонската радиотелевизија, како и некои уметници од јавните институции за култура заради третманот на државни службеници се ангажирани како попишувачи:

„Се доцнеште со листите, бидејќи подолго време се решаваше структурата на попишувачи за време на реализацијата на пописот. Изборот на попишувачите на терен мораше да биде од првите две најмногубројни заедници во пописниот реон во општината, што беше исклучително тешко. Но, на крајот, направивме космополитски избор. Па така, сега имаме попишувачи Руси, Украинци, Словенци, Црногорци, велат во ДПК.“, Утрински весник, 28.09.2011

„Да не се изненадите ако Дејан Лилиќ ви тропне на врата! Актерот Дејан Лилиќ, портпаролот на Уставен суд Југослав Миленковиќ, десетина новинари од МТВ, режисери, манекенки, глумци и пејачи се само дел од познатите личности кои од 1 октомври можат да ви затропаат на вратата, но не како дел од некое ТВ реално-шоу, туку како попишувачи. Иако имаат други професии некои од овие решија да се испробаат и во статистичките води...Претседателот на Државната пописна комисија Весна Јаневска завчера не успеа да објасни како воопшто се случило новинарите да бидат третирани како државни службеници.“
Вечер, 28.09.2011

Неколку дена пред почетокот на пописот, медиумите со зголемен интензитет информираа за несогласувањата во ДПК околу толкувањето на членот 6 и членот 40 од Законот за попис, со кои се уредува кои лица ќе бидат опфатени со пописот и со кои документи ќе се врши идентификација на лицата кои се попишуваат. Главните

несогласувања, кои траеја се до прекинувањето на пописот на 11 октомври, се однесуваа на тоа дека нема да бидат запишани лицата кои подолго од една година не престојуваат во државата, но и на тоа, дали и кој има право да идентификува лица со фотокопија од лични исправи:

„Државната пописна комисија цел ден вчера бараше решение за новото недоразбирање меѓу членовите кое настана три дена пред стартот на пописот. Вчера никој официјално немаше став како ќе се спроведува пописот и дали претстои негово ново одложување. Претставниците на албанската и турската етничка заедница, на последната седница имале посебно толкување на членот 6 од законот. Бараат да бидат запишани и лица кои се подолго од една година надвор од Македонија, а во тој период влегле во државата. Потпретседателот Абдулменаф Беџети, вчера најави дека тоа е согласно европските стандарди. Од друга страна, мнозинството членови на комисијата смета дека на тој начин се крши Законот за попис. Во спорниот член 6 пишува дека лица кои имаат место на вообичаено живеење во Македонија, а во време на пописот, но најдолго до 12 месеци, се наоѓаат во странство ќе бидат запишани.“, Вечер, 27.09.2011

„Не знам како може членови на семејството да дадат податоци за лице што е надвор од државава и да ги имаат оригиналните документи, кога тие документи секој си ги носи со себе, особено пасошот. Затоа, ние сметаме дека треба да бидат признаени и фотокопирани документи, велат истите извори. Сепак, нејасно е зошто се оспоруваат одредби од Законот, два дена пред стартот на пребројувањето. Деновите и лидерот на ДПА, Мендух Тачи, фрли сомнеж врз спроведувањето на пописот, изјавувајќи дека се подготвува фалсификување на бројките и тоа не кај Албанците туку кај Македонците.“, Утрински весник, 27.09.2011

Во медиумите нема анализа на контрадикторните толкувања на спорните членови од Законот. Се пренесуваа само изјавите и спротивставените мислења, и тоа главно меѓу претседателката на ДПК, Весна Јаневска и членовите од албанска и турска национална припадност. Се добива впечаток дека политичките несогласувања се одвиваа единствено во арената на ДПК и дека не влијаа врз односите на владејачката коалиција меѓу ВМРО – ДМПНЕ и ДУИ:

„Четири дена пред почетокот на пописот населението, повторно дебата за тоа кои граѓани ќе можат да се запишат, а кои не. Со оглед на тоа дека за ова прашање до сега не беше разговарано, во ДПК денеска, судирите меѓу претседателката Јаневска и членовите Албанци беа остри. Иако работат врз основа на еден ист закон, секој член си го чита различно“, Алсат М, 26.09.2011.

„Мене државата ме овластила најодговорно да ја споведам статистичката операција и јас тоа ќе го правам исклучиво по закон. Законот е донесен, законот е дециден, препораките и методологијата на ЕУРОСТАТ се децидни и јас сум обврзана да работам по нив“, изјава од претседателката на ДПК, Весна Јаневска, Алсат М, 26.09.2011.

„Во согласност со Законот за попис, како што сум убеден и јас и членовите Албанци во комисијата, членот 40 е многу јасен. Таму таксативно се вели, цитирам: За членовите кои не се таму при запишувањето податоците за нив ги дава близок член на семејството или друго лице кое ги има податоците. Ова значи дека кој има некој документ за идентификација. Мислам дека таа изјава е нејзина лична изјава и нема никаква врска со пописната комисија бидејќи за тоа не е дебатирано во неа.“, изјава на Милаим Адеми, член на ДПК, Алсат М, 26.09.2011.

Медиумите без коментар ја пренесоа изјавата на заменикот-претседател на ДПК, Абдулменаф Беџети, по повод неговата оставка во ДПК, како и оставките на шесте

албански членови во Комисијата, дадени непосредно пред почетокот на пописот, а проследени со изјавата на претседателката Весна Јаневска дека „се е подготвено, попис ќе има“ и дека: „Беџети денеска ја потврди својата оставка, но одби да соопшти кое било официјалното образложение за тој чин. Претседателката на Комисијата, Весна Јаневска вчера категорично најави дека нема дилеми и оти попис ќе има.“, Дневник, 30.09.2011.

Во прилозите веќе се препознаваа „виновниците“ за тензијата пред почетокот на пописот: „Проблемите настанаа откако претставници на албанската заедница побараа да се напишуваат и лицата што во странство престојуваат повеќе од 12 месеци доколку во изминатата година барем еднаш престојувале во Македонија.“, Нова Македонија, 01.10.2011. Изјавата на претседателката на ДПК, Весна Јаневска, по повод нејзината оставка, ден пред почетокот на пописот, во која отворено го напаѓа албанскиот политички блок за евентуален пописен фалсификат, поточно коалициониот партнер во Владата, ДУИ, помина без подлабока анализа и коментар во медиумите. Таа, во нејзината оставка, посредно потврдува дека Владата расправала за ситуацијата во ДПК, но во медиумите отсутуваат какви било коментари или ставови од официјални владини претставници или канали:

„Судам и проценувам дека во Македонија се спрема уште еден голем пописен фалсификат кој произлегува од моите досегашни сознанија. Колегите од ДПК, од албанската и турската националност, или етникум, се извинувам, не оставија минимум простор за доверба дека овој процес ќе се одвива така како што треба. Ние се судривме на суштински прашања, а тоа е дали во овој попис може да се употребува фотокопија од лична карта или пасош, што е апсолутно спротивно на законот, и што е апсолутно спротивно на методологијата на ЕУРОСТАТ. Второто битно прашање на кое се судривме, а за кое се дискутираше и на повисоко ниво, е пописот на граѓани или државјани на Република Македонија кои се повеќе од дванаесет месеци отсутни од оваа земја. Тоа е апсолутно спротивно на законот, и е апсолутно спротивно на методологијата на ЕУРОСТАТ.“, изјава на Весна Јаневска, Алсат М, 30.09.2011.

„Сметам и проценувам дека во Република Македонија се спрема уште еден голем пописен фалсификат - вели Јаневска за причините за оставката. По оставката Пописната комисија одржа седница на која ја назначи Слободанка Гиевска за нов претседател на Комисијата. На местото на Беџети кој вчера си поднесе оставка, како нов потпретседател на Комисијата доаѓа Бујар Османи. Нови членови на комисијата ќе бидат и Лазар Трајчев, Орце Тодоровски, Артан Груби и Живко Пејковски. И покрај рокадите, пописот започнува оваа сабота во 8 часот.“, Вечер, 01.10.2011.

Владата, во овој период, единствено официјално се огласи со инструкциите до избраните напишувачи: „Сите боледувања и други документи врз основа на кои напишувачите од администрацијата бараат изземање, ќе бидат предмет на проверка од стручни (лекарски) комисии и секоја злоупотреба ќе се казни со закон. Ова е заклучок на Владата во однос на процесот на попис на населението, домаќинствата и становите во Македонија, што започна на 1 октомври.“, Вечер, 01.10.2011.

Од денот на започнување на пописот, па се до неговото прекинување на 11 октомври, медиумите обилно известуваа за пописниот процес и главно информираа за техничките проблеми и недоволниот број напишувачи од етничките заедници во определени региони:

„Само 60 проценти од пописните тимови се формирани и се на терен, во Тетовско и во Струшко се одвива невалиден попис и се' уште не е познато дали целата операција ќе заврши во законски предвидениот рок до 15 октомври. Ова

се само дел од проблемите на кои се наидува веќе четврти ден од почетокот на пописот.“, Утрински весник, 04.10.2011.

Едновремено, новинарите интензивно известуваа за обвинувањата од опозицијата за низа нерегуларности и нарушен кредибилитетот на целата операција, за разногласјето меѓу членовите во ДПК околу толкувањето на член 6 и член 40 од Законот за попис, а имаше и прилози за евентуално продолжување на попишувањето. Паралелно беа пренесувани спротивставените изјави на претседателката на ДПК, Слободанка Гиевска и потпретседателот на Комисијата, Бујар Османи:

„Османи вчера негираше дека манипулира со медиумите и оти изјавите за пописот ги давал во зависност од тоа дали станува збор за македонски или за медиум на албански јазик. Тој вината ја префрли на новинарите.- Прашање е зошто некои новинари погрешно ги интерпретираат моите изјави - вели Османи.Тој за телевизијата „Алсат-М“ изјави дека ќе бидат напишани сите иселеници кои изминатава година биле во земјава, додека за некои македонски медиуми изјави дека ќе се попишуваат само тие кои најмногу една година се надвор од Македонија.“, Дневник, 04.10.2011.

„Гиевска не сакаше да открие дали албанските претставници во ДПК застапуваат ставови со кои се брани и бара попишување на начин за кој таа смета дека е незаконит. Заменик-претседателот Бујар Османи неколкупати бараше попис со таква методологија... Тоа што го соопштила претседателката на ДПК, Слободанка Гиевска, е нејзин личен став, но не е и став на Комисијата, реагира заменик-претседателот Бујар Османи.“, Дневник, 06.10.2011.

„Коментирајќи ги информациите дека има различни ставови со потпретседателот на Комисијата, Бујар Османи, Гиевска рече дека ДПК нема обврска да зазема заеднички гледишта, туку да работи согласно закон.“, Утрински весник, 06.10.2011

Сепак, во медиумите немаше појаснување и изјави од официјални владини претставници, а одговорите се бараа единствено од ДПК и независните аналитичари:

„А, станува збор за истиот Закон за попис што го договорија ВМРО-ДПМНЕ и ДУИ - како учесници во Владата, а го изгласаа нивните пратеници во Парламентот. Како тогаш договореното сега стана главен камен на сопнување?... Настаните на теренот, каде што има јасни индиции дека не се одвива се' по пропис, а се случуваат и инциденти, всушност, се рефлексција на релациите во Државната комисија. Како што и случувањата во Комисијата се одраз на односите меѓу коалициските партнери во Владата. Така и пописот стана прашање преку кое се прекршуваат владините политики, но и од кое може да зависи иднината на коалицијата.“, Утрински весник, 07.10.2011.

Ваквиот тренд продолжи се до моментот на кулминација на несогласувањата во Комисијата што резултираше со оставка на членовите, распуштање на ДПК и технички прекин на пописот. Како единствена причина за прекин на пописот беше наведена нееднаквата методологија која попишувачите од различни реони ја применувале на терен, без да се коментира малиот процент на напишано население, претежно во западниот дел на Македонија:

„Како што се наведува во соопштението на вчерашната седницата Комисијата констатира дека не се исполнети основните услови за натамошна реализација на Пописот. - Во најголема мера ова се однесува на нееднаквата примена на методологијата утврдена од страна на Државниот завод за статистика, а усогласена со Еуростат во делот кој го разработува членот 6, став 3, членот 40 и членот 42 од Законот за попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија 2011 година, стои во соопштението од Државната пописна комисија во кое се додава дека поради овие

причини Комисијата констатирала дека Пописот не може да резултира со релевантни податоци и оти ДПК не може понатаму да ги исполнува своите законски обврски.“, Дневник, 11.10.2011.

„Владата официјално молчеше занајновиот развој на настаните кој резултираше со прекин на пописот. Премиерот Груевски не сакаше да одговори што ќе се преземе за надминување на проблемот. Наместо него, пред медиумите се појави вицепремиерот Муса Џафери. Најави дека утре Владата на вонредна седница, а парламентот веќе задутре ќе решат за пописот“, ТВ Алфа, 11.10.2011.

Во продолжение, доминираа отворените меѓупартиските обвинувања дека неуспехот од спроведувањето на пописот е резултат на внатрешните коалициски односи во Владата, односно меѓу ВМРО-ДПМНЕ и ДУИ. Во медиумите беше објавена непотврдена информација дека премиерот Груевски спречил пописен фалсификат, поддржана од изјавите на пратениците на ВМРО – ДПМНЕ. Акцентот во прилозите беше ставен на бројноста на албанското население односно дека процентот на албанското население би бил помал од претходниот попис:

„Според заклучокот кој следел по средбата на коалиционите партнери, ако се дозволено пописот да продолжи вака на крајот немало да се добие реална бројка на населението, особено на етничките заедници, која би можела да го доведе во прашање процентот на албанско население од 25,2 % колку што беа избројани на минатиот попис.“, Дневник, 11.10.2011.

Со донесувањето на Законот за укинување на пописот по скратена постапка, во Парламентот на РМ, бројот на новинарските прилози драстично се намали. Притоа, како единствено толкување за причините за прекин на пописот и евентуалниот нов датум за одржување попис, беа изјавите на вицепремиерот Муса Џафери, со нагласок на стабилните односи меѓу коалиционите партнери.

„Секој одговор дека ние не чувствуваме одговорност за пописот нема да звучи сериозно. До која мерка, поради што, тоа е предмет на анализа. Ние не бегаме од тоа. Од првиот ден кога се договоривме дека ќе бидеме дел од власта ја прифативме одговорноста за сите работи. Но, треба да ги разгледаме сите фактори зошто се случи тоа и зошто целиот процес отиде во тој правец. Нема да биде дозволено да влеземе во друга фаза без да бидеме подготвени. Ова го одговори вицепремиерот за Рамковен договор Муса Џафери на денешниот брифинг со новинарите запрашан за тоа кој ќе ја сноси политичката одговорност за прекилот на пописот во Македонија. Тој смета дека нема потреба од лидерска средба за пописот и додава дека лидерот на ДУИ Али Ахмети и премиерот Никола Груевски се во редовна комуникација.“, Дневник, 14.10.2011.

„Ова нема да влијае на влошување на односите во коалицијата која функционира нормално, тврди лидерот на ДУИ, Али Ахмети“, Алфа, 13.10.2011.

Во прилозите нема податоци за висината на потрошените средства за спроведување на неуспешниот попис, а има најави за евентуален нов пописен модел:

„Нема да биде изненадување коалициските партнери за мир во куќа спроведувањето на пописот да го одложат за неколку години. Според високи партиски функционери, веќе се размислува и за целосна промена на моделот за спроведување попис со преземање на словенечкото искуство каде што евиденцијата на населението се врши по електронски пат.“, Дневник, 12.10.2011.

Откако пописот беше прекинат регистрирани се написи во кои се ралативизира неговото значење и се истакнува дека и без него државата знае колку граѓани има и дека *„статистичката операција што ја спроведува државата на секои десет*

години на терен е всушност проверка дали институциите на државата правилно процениле, но и дали точно ги евидентирале граѓаните“ („И без попис ќе се преброиме“, Нова Македонија, 15.10.2011). Овој текст дава информации за тоа како државните институции, без попис ја следат бројноста на населението, неговата етничка структура, внатрешните и надворешните миграции, наталитетот и др. На ваков начин се минимизира значењето на пописот и се истакнува дека „во периодот меѓу два пописи државата своите политики во однос на социјалните пакети, здравствените услуги, инфраструктурата, економијата, образованието и слично, ги темели врз основа на процени што ги прави Државниот завод за статистика“.

IV Генерални заклучоци за информирањето на медиумите

Анализата на покривањето на Пописот 2011 година, покажа дека медиумите редовно информираа за подготовките на пописот, за несогласувањата и оставките во Државната пописна комисија, за различните толкувања на Законот за попис, за тоа кои лица треба да бидат опфатени со пописот и со кои документи ќе се врши идентификација на лицата кои се попишуваат, за структурата и недоволниот број на попишувачи, за реакциите на опозицијата околу пописот, како и за прекинот на пописот. Новинарите главно ги регистрираа овие случувања, но многу малку или воопшто не ги коментираа и анализираа. Ретко вклучуваа мислења на експерти и главно пренесуваа изјави на официјални претставници директно вклучени во пописот.

Индикативно е отсуството на изјави и информации од Владата и владините претставници особено за причините поради кои пописот беше прекинат. На ваков начин, Владата ги остави граѓаните неинформирани и во недоумица зошто овој исклучително значаен и скап процес беше прекинат и кога тој повторно ќе се спроведе.

Медиумите, надлежните институции, политичарите, па и ретките експерти, пописот, пред сè и над сè, го гледаат низ призмата на неговата етничка димензија. Доминантен е наративот дека пописот е значаен за „етнички да се преброи“ населението и дека од процентуалната застапеност на етничките малцинства ќе зависи идната употреба на Бадентеровото правило и на Рамковниот договор. Исто така, случувањата со пописот примарно се следа низ перцепцијата дека овој попис ќе покаже дали Албанците се повеќе или помалку од 25.7%. Медиумите ја следеа наметнатата политизација на пописниот процес, од страна на политичките партии и притоа, ја поддржаа тезата дека македонското општеството е поделено по политички и етнички линии, без успешни политики за решавање на ваквите поделби. Во прилозите, доминираше ставот дека редовната статистичката операција претставува политички процес, кој длабоко навлегува во меѓуетничките односи и создава меѓуетнички тензии. Се погласни и појасни беа пораките дека од процентите зависат правата на етничките заедници во Македонија, а изостануваа коментари и појаснувања за практичните последици од немањето реални статистички податоци за населението во државава.

Со други зборови, етничката компонента на пописот ги засени другите негови аспекти. Новинарите, но и останатите релевантни фактори во општеството многу малку или воопшто не се занимаваат и не го истакнуваат значењето на пописот во обезбедувањето реални податоци кои ќе се користат за планирање и креирање на идните државни економски, социјални, здравствени, образовни и други развојни политики.

V Анализа на законските решенија: Зошто пропадна пописот?

*„Значи, моето мислење е дека ако сакаме да добиеме реален попис во Македонија, реален, без пишувања на луѓе што живеат тука, а не живеат. Ние мораме да го смениме концептот на пописот. Вака како што е сега е неизводливо да се направи. Значи изводливо е да се направи ама за да помине како што поминал и тој во 2002. Сега е многу тешко да се помине, и тогаш и сега, сега уште потешко е да се направи попис каде што нема да има, да не употребам некој збор, неправилности, еве да речеме да не речам фалсификати или такви потешки зборови. Имено, ние се соочивме со една ситуација во која што тргна пописот, и според она што го имам како информација од пописната комисија, а и личните информации што ги примаа, имаше масовни, во вистинска смисла на зборот масовни обиди за нерегуларности (попратено го гест за наводници, з.т.), вака најблаго кажано. Да не кажам потврд збор. Или требаше државата да влезе во апсење на илјадници луѓе што учествуваа во тоа. Нормално обезбедување докази прво, па апсење, односно приведување, изнесување пред суд, некој од нив ќе добиеја и притвор и т.н. или да ги остави да си ја завршат работата како што тргнале. Државната изборна комисија одлучи да свири крај. Да ја прекине утакмицата. И мислам дека не погреша. Информациите што доагаа од теренот беа дека се запишуваат илјадници луѓе кои не живеат во земјава. Преку скајп, го држи пасошот и некој пишува дека е тука, и потпишува. Се врши притисок на другиот и тој да потпише. Во 90 отсто од случаите притисокот успева и другиот потпишува, а ако не потпише друг некој ќе се потпише. Па иди ти у тоа море од хартија најди ги после кој е вистински потпис, кој е фалсификуван кој не е фалсификуван. **Значи, зборувам за масовна појава. И знаете и од кого, и од која страна. Така? Би требало да знаете.** Ја не гледам начин, ако повторно тргнеме со истиот метод да имаме нормален попис. Или пак истото ќе ни се случи, па пак прекин, или треба да ги оставиме и да тераат. И тогаш, резултатите...не можам да стојам ниту јас ниту пописната комисија може да стои зад тие резултати.“*

Никола Груевски („Milenko Late Night Show“, 07.03.2014)

Преку анализа на законските решенија и генерално легалните аспекти на статистичката операција на пописот, може да се дојде до сознанија за спорните точки кои на крајот доведоа до пропаѓање на пописот. Бидејќи спорот околу изведувањето на пописот во ДПК настана уште при првиот обид за негово спроведување во почетокот на 2011 година односно пред да биде одложен „поради изборите“, анализата се насочува кон документите кои се достапни, а кои се однесуваат и на овој период. Како што покажува анализата, проблемите кои настанаа во вториот обид за одржување на пописот (октомври 2011 година) се всушност идентични со проблемите од првиот обид за одржување на пописот односно претставуваат негова „опашка“.

Како што беше точно лоцирано во јавноста, во ДПК уште на почетокот на 2011 година, копјата се кршеа околу толкувањето на членовите 31 и 34 од Законот за попис, со кои се регулира правичната застапеност на припадниците на заедниците кои не се мнозинство во државата. Ова и не е изненадување бидејќи и искусни правници би имале потешкотии да ги разбират одредбите кои не се доволно јасни за тоа каков треба да биде етничкиот состав на реонските инструктори и запишувачите (ставови 3 и 4 на членот 31):

„При изборот на реонските инструктори и запишувачи соодветно и правично се застапени припадниците на заедниците кои не се мнозинство во РМ, водејќи сметка на стручноста и компетентноста“.. „При изборот на реонските инструктори и запишувачи се води сметка за националната структура на населението што се запишува, неговата можност за комуникација со лицето кое се запишува и за познавањето на јазикот на кој зборува локалното население“

Членот 34 чија цел е да ги допрецизира правилата, исто така, може да биде протолкуван на различни начини:

„(1) За секој пописен круг се избираат по двајца реонски попишувачи, од кој еден реонски попишувач е избран од редот на вработените во државната, општинската и администрацијата на градот Скопје, како и од јавната администрација и еден реонски попишувач е избран на јавен конкурс. (2) При изборот на реонските попишувачи соодветно и правично се застапени припадниците на заедниците кои не се мнозинство во Република Македонија во единицата на локалната самоуправа од соодветниот пописен реон, според податоците од Пописот на населението, домаќинствата и станозите 2002 година.“

Законодавецот предвидел пропишувањето на поблиските услови за изборот и именувањето на попишувачите да остане обврска на ДПК, па така, во членот 26 од Законот, на ДПК ѝ се доделени обврски, кои потоа, без натамошни допрецизирања, се само препишани во Деловникот за работата на ДПК,:

„(ДПК) го пропишува начинот и поблиските услови за именување на членови на комисиите за пописните реони, реонските инструктори и реонските попишувачи кои се именуваат од редот на државната и јавната администрација; го пропишува начинот и поблиските услови за избор и именување на членови на комисиите за пописните реони, реонските инструктори и реонските попишувачи кои се избираат на јавен конкурс.“

ДПК, во јануари 2011 година, усвои Правилник за пропишување на начинот и поблиските услови за избор и именување на членови на комисиите за пописните реони, реонските инструктори и реонските попишувачи кои се избираат по спроведен конкурс, во кој поблиску се дефинира начинот на кој ќе се утврди бројот на попишувачи и структурата на тимовите кои ќе попишуваат¹⁸. Во членот 16 на овој документ се реафирмираат посебните услови за изборот на попишувачи:

„Посебен услов потребен за ангажирање на одреден број на членови на комисиите за пописните реони, реонските инструктори и реонските попишувачи е националната структура на населението што се попишува. Бројот и структурата на членови на комисиите за пописните реони, реонските инструктори и реонските попишувачи кои треба да ги исполнуваат условите од став 1 на овој член, ќе се утврдат со Одлуката од член 2 од овој Правилник.“

Членот 2, пак, наместо да го дефинира потребниот број попишувачи, што впрочем беше и главното „јаболко на раздорот“ во ДПК, остава тој да се определи со посебна одлука:

„ДПК со одлука го утврдува потребниот број на учесниците во Пописот на ниво на пописен реон и единиците на локалната самоуправа во нивен состав, имајќи ја предвид соодветната и правична застапеност на припадниците на заедниците кои не се мнозинство во РМ водејќи сметка за стручноста и компетентноста.“

Посебна одлука со која ќе се дефинираат овие прашања - нема (или барем ние не успеавме да најдеме), па ова ја наметнува констатацијата дека ДПК одлучила овие прашања да ги регулира само со Одлуката за објавување на јавниот оглас за избор на попишувачите.

¹⁸ ДПК донела уште еден правилник, со кој се дефинираат условите за избор на попишувачи од редот на државната, општинската и администрацијата на градот Скопје, како и од јавната администрација по случаен избор. Овој Правилник има идентичен член 2 како гореспоменатиот правилник.

Ваквиот начин на определување на бројот на попишувачи доведува и до некои апсурди. На пример, во малата општина Чешиново-Облешево, според пописот од 2002 година, Власите се втора најбројна заедница со 30 припадници (0,4% од целокупното население), а бројот на пропишани попишувачи од оваа заедница е 19. Во Гостивар, пак, турската етничка заедница е трета по бројност во оваа општина (околу 8.000 припадници односно 10% од вкупното население на општината), но за неа не е пропишан ниту еден попишувач.

Следната, дванаесетта седница на ДПК се одржа на 27 февруари 2011 година и на неа се разгледуваа извештаите од јавните огласи, информациите околу тестирањата, одлуката за утврдување на термин за тестирање и др. Од достапните документи, видливо е дека на 1 март 2011 се одржала и четиринаесеттата седница, на која без поголеми проблеми се дискутирало и одлучувало за тековните активности.

После изборите односно при вториот обид за одржување на пописот, спорните прашања поради кои дојде до бојкот на некои членови на Комисијата, не се решени. Заради овој проблем се одржаа дури четири продолженија на деветнаесеттата седница на ДПК, но компромисно решение немаше. Затоа, еден месец пред предвидениот почеток на попишувањето, поточно на 31 август 2011, ДПК упати Барање за мислење до Владата на Република Македонија, со цел да добие појасно толкување на законските решенија за кои имаше различни толкувања. Ова барање ДПК го подготви врз основа на заклучок донесен на 21-та седница. Извадоците од барањето се во Табела 1.

„ДПК во досегашната работа се соочува со потребата од итно и брзо изнаоѓање на решение во однос на прашањето за составот и структурата на реонските попишувачи, а посебно поради различното толкување на членовите 31 и 34 од Законот за пописот. Ова прашање беше дискутирано на пет продолженија на 5тата седница на ДПК и беше причина за напуштање на членовите од албанската и турската заедница. Со донесување на Законот за изменување и дополнување на Законот за пописот на населението, домаќинствата, и станозите во РМ 2011 се создадоа услови за повторно одржување на Пописот и нов избор на реонски попишувачи. Во досегашната работа за истото прашање се одржаа четири продолженија на 19тата седница на ДПК и се уште се прават различни толкувања за Законот во врска со структурата и составот на реонските попишувачи односно на прашањето дали двајцата попишувачи треба да бидат од најголемите две етнички заедници во општината... Дали при предлагање на законот интенцијата на предлагачот била Пописот да се врши од пар од реонски попишувачи од различна етничка припадност и тие да бидат избрани од најголемите две етнички заедници во единиците на локалната самоуправа на соодветниот пописен реон според податоците од Пописот на населението, домаќинствата и станозите 2002 година...Со оглед на кратките и прекулзивни рокови и објективната потреба од брзо донесување на одлука по однос на ова прашање, различното толкување на Законот во рамки на ДПК како и заземениот став на 21 седница да се почитува интенцијата на предлагачот, ве молиме по најбрзо можно време да ни доставите мислење во однос на ова прашање.“

Табела 1

На 5 септември 2011, Владата ја извести ДПК дека расправала по Барањето и достави насоки за спорните прашања. Толкувањето и насоките на Владата го реafirмираа ставот на мнозинството. Во продолжение, следува цитат од известувањето на Владата, во кое се објаснува нејзината интенција:

„Според Законот за пописот на населението, домаќинствата и станови во Република Македонија 2011 година, при изборот на реонски попишувачи соодветно и правично се застапени припадниците на заедниците кои не се мнозинство во Република Македонија во единицата на локалната самоуправа од соодветниот пописен регион, според податоците од Пописот на населението домаќинствата и становите 2002 година.

Согласно на тоа, едниот реонски попишувач треба да припаѓа на етничката заедница што е најзастапена, односно најбројна во соодветниот пописен реон, авторниот попишувач треба да припаѓа на етничката заедница која што согласно податоците од Пописот на населението, домаќинствата и становите 2002 година е втора по застапеност, односно второрангирана по бројот. Оттука, во целост се почитува принципот на два попишувачи на застапеност на етничките заедници и на припадност на различни етнички заедници на двајца попишувачи (првиот да биде од најбројната, вториот да биде од втората по ред најбројна заедница на соодветната општина, согласно Пописот 2002 година).

Во принцип, автентично толкување на кој било закон не дава предлагачот (па дури тоа и да е Владата на Република Македонија) туку, за тоа е надлежно Собранието на Република Македонија, во согласност со неговите уставни надлежности, дефинирани во членот 68 од Уставот на Република Македонија. Поточно, во третата алинеја од овој член децидно се утврдува дека Собранието на Република Македонија „донесува закони и дава автентично толкување на законите“. Ова е сосема логично бидејќи Собранието на РМ е законодавецот кој треба да ја толкува својата намера за да го помогне телеолошкото (целното) толкување кон кое пристапила Државната пописна комисија. Да замислиме ситуација во која предлагач на Законот за попис не е Владата, туку, некој од другите овластени предлагачи, на пример, 10.000 граѓани или пратеник/ци во Собранието. Дали и во таа ситуација ќе требаше 10.000 граѓани да го дадат толкувањето или пак, некој од пратениците во Собранието? Затоа, обраќањето на ДПК кон Владата за толкување и уште повеќе, давањето толкување од страна на Владата се сами по себе противуставни и апсурдни.

Од целокупната анализа на правните акти кои треба да послужат како водич при спроведувањето на пописот можеме да заклучиме дека самата законска рамка, но и подзаконските прописи оставаат празнина и нејаснотија за тоа како точно треба да бидат составени тимовите на попишувачите во согласност со етничкиот состав на општината во која се врши попишувањето. Оваа дилема е решена со правен апсурд наречен автентично толкување од предлагачот на законот, а не од законодавецот. Начинот на составување на тимовите на попишувачите, пак, од друга страна, игра суштинска улога во исходот од пописот. ДПК, но и Владата, ова прашање го третираат сериозно, затоа што знаат дека реализацијата и резултатите од пописот зависат токму од тоа кој ќе го спроведува пописот, односно од етничкиот состав на тимовите на попишувачите. Оваа системска слабост на крајот од процесот доведе до неизбежниот прекин на пописот односно до неуспешно спроведување на оваа исклучително важна државна статистичка операција.

VI Важноста на пописот во современите општества

Според светските стандарди, пописите на населението се одржуваат на секои десет години. Тие важат за статистички операции кои во комплексните општества даваат длабок увид во состојбата на теренот и обезбедуваат основни податоци врз

кои се темели крирањето на политиките и развојните стратегии во различни области (политички систем, економија, социјална политика, образование, здравство, децентрализација, земјоделство).

За да ја увидиме и покажеме целокупната и многузначна важност на спроведувањето на попис на населението, направивме истражување со кое ги идентификуваме областите од јавните политики и од секојдневниот живот кои имаат непосредна и нужна потреба од точни пописни податоци. Истражувањето нè доведе до шест клучни области во кои се користат демографските податоци од пописот и кои притоа не се зависат исклучиво од етничкото потекло на попишаните граѓани: 1) Фер и демократски избори (избирачки списоци и лични карти), 2) Образование, 3) Здравство, 4) Земјоделство, 5) Социјална политика, 6) Економија.

Наша цел со ова истражување е да покажеме дека пописот на населението во Македонија е многу повеќе од етничко пребројување и дека во јавниот дискурс, и медиумите и политичарите, целосно го занемарија поширокото, и според нас, многу поголемото и посуштинско значење на оваа статистичка операција врз планирањето на политиките и секојдневниот живот на граѓаните, на среден и на долг рок.

За потребите на истражувањето покрај документи и споредбени текстови од други држави, направивме десет продлабочени интервјуа со лица кои имаат експертиза во различни општествени области (статистика, демографија, политички систем, економски развој, социјална политика, здравство, образование, земјоделство). Во анализата ги користиме исказите на интервјуираните лица, но притоа нивните имиња не ги наведуваме бидејќи дел од нив инсистираа на анонимност. Почитувајќи го нивното барање, а заради изедначеност на текстот решивме сите интервјуирани лица да останат анонимни.

1) Зошто пописот е значајна статистичка операција?

Сите испитаници се едногласни дека пописот на населението е исклучително значајна операција за една држава и дека тој ни оддалеку не се исцрпува со етничкото пребројување на населението. За статистичарите и демографите, пописот претставува најобеман и најсложена статистичка операција, која се спроведува според препораките на Обединетите нации (ООН) и Евростат. Пописот на населението се реализира на секои 10 години бидејќи станува збор за скап и сложен процес, за кој се потребни обемни подготовки и голем број учесници. Целта на пописот е да обезбеди целосни, квалитетни и реални податоци за населението, домаќинствата и живеалиштата. Податоците од пописот се користат за разни цели, но притоа се води сметка да се обезбеди континуитет на податоците и нивно споредување со податоци од други земји и со податоци од претходните пописи. Податоците за населението кои се собираат со пописот како на пример, пол, возраст, брачен статус, занимање, писменост, мора да бидат споредливи и со останатите земји. Оттука, ние мора да ги почитуваме препораките на ООН и Евростат.

Сите земји на Балканот спроведуваат попис по иста или слична методологија и сведоци сме дека сите земји од поранешна Југославија спроведоа попис освен Македонија. Сите препораки на ООН и Евростат имаат за цел да обезбедат споредливост на податоците меѓу различните држави, и доколку ги немаме тие споредливи податоци, ние како држава нема да бидеме вклучени во ниту една меѓународна активност. Речиси во секој сектор се прави меѓународна листа преку која дознаваме на кое место сме во светот, на пример, по број на население, по старост, по број на живеалишта, по образовна структура и др. Поради тоа податоците од пописот се неминовни за една земја, без тие податоци нема да има успешно создавање на политики, а нема ниту споредливост со останатите земји.

Како земја членка на Обединетите нации, Резолуцијата 2005/13, за нашата земја има обврзувачки карактер. ЕУ регулативата 763/2008 е со обврзувачки карактер за земјите од European Economic Area (Исланд, Лихтенштајн, Норвешка и земјите членки на ЕУ, без Хрватска која има аплицирано за членство, но се уште не е ратификувано од земјите членки). Иако ЕУ регулативата нема обврзувачки карактер за Република Македонија, официјалната статистика треба да ја има предвид оваа регулатива при планирање на пописот, имајќи ја предвид стратешката определба на Република Македонија за членство во ЕУ и обврските за доставување податоци кон Еуростат кои ги имаме како земја-кандидат.

Пописот има големо значење и голема цел. Со добивање на квалитетни и релевантните податоци се планираат идните решенија во демографските и економските политики, како и во развојот на образованието, здравството, социјалната заштита, инфраструктурата и др.

2) Зошто пропадна пописот во 2011 година?

Интересни се толкувањата на испитаниците околу причините за неуспешното спроведување на пописот во 2011 година. Речиси сите соговорници се убедени дека пописот не успеа од политички причини или подобро кажано од етничко-политички причини. Во таа насока еден испитаник истакна: „*Не би рекол дека има само една или две причини, туку е повеќе склоп на околности кои не беа поволни за владејачките партии. И двете партии настапија со агенда да се определи бројот на етничките заедници, односно бројот на граѓаните според етничка припадност, агенда врз основа на која ќе можат да си ги кројат плановите за партиски политики. На тоа се дополнително и целосно партизираната и непрофесионална администрација надлежна за спроведување на пописот, и така целата операција стана дел од сцената на партизирани интереси кои се прикажуваат како административни процедури.*“

Според некои испитаници „*некому не му одговараше пописот да заврши (особено на една од двете политички партии на власт). Пописот е слика за тоа колку жители има државата (во и надвор) односно треба да знаеме колку сме и каде сме. Да се види каква е внатрешната националната структура на населението, но исто така, и половата и старосната структура, како и имотната состојба. Според расположението на оваа власт нема изгледи, во скоро време, да се спроведе попис на населението.*“

Друг испитаник, пак, тврди дека „*нема официјални податоци зошто пописот пропадна и кога тој би можел да се реализира. Како шпекулација излегоа две спротивни образложенија. Едно е дека е зголемен бројот на иселените лица и дека бројот на Албанците во државата се намалил. Второто образложение е дека во моментот кога е прекинат пописот биле избројани над 4 милиони лица. Оваа бројка е нереална односно значи дека пописот не се спроведувал во согласност со меѓународните стандарди.*“

Речиси сите испитаници одговорноста за пропаѓањето на пописот ја лоцираат кај владејачките партии: „*и на двете владејачки партии им одговараше да манипулираат со државните пари кои се наменети за определени социјални категории. Кога програмираат пари за различни социјални категории на граѓани, мора да кажете колку од населението и која структура од населението ќе ги користи овие пари. Пописот е единствената алатка која ќе ви покаже какви се приходите и расходите на населението, какви се образовната и старосната структура и др. Пописот е единствената алатка која може да даде такви релевантни податоци. Ним не им одговара да го направат тоа зашто сакаат да манипулираат со парите наменети за различни социјални категории на граѓани.*“

Еден испитаник наведе дека „исто така, важно прашање е каде отидоа парите кои беа наменети за спроведување на пописот. Тие пари се потрошија, а ние не ги добивме потребните бројки за тоа во какво општество живееме. Нека кажат политичките партии кое е логичното и реалното образложение зошто пропадна пописот? Целата структура за попишување беше креирана и финансирана, за потоа се да биде вратено назад. Тоа беше срамен потег на партиите на власт.“

Уште еден испитаник вината за неуспешниот попис ја наоѓа кај неспособноста на владејачките структури да признаат неуспех тврдејќи дека „податоците кои ги добија владините структури од теренот не ги охрабрија дека има пораст на населението. Знаеме дека власта имаше бројни политики за подигање на наталитетот, а од друга страна имаше многу сложена економска состојба. Според демографите, Македонија има 400.000 жители помалку од пред 10 години. За една власт која секојдневно се рекламира и се фали, оваа фактографија е смртоносна. Очигледно, мораше да се бара некоја друга причина за да се запре пописот и да не излезна виделина неповолниот резултат.“

Некои од испитаниците толкувајќи го карактерот на целата операција сметаат дека „пописот пропадна зашто операција која во светот се смета за статистичка, кај нас е политичка. Излезе дека немаме доволен капацитет да ги реализираме механизмите за спроведување на пописот. Но, уште повеќе се работи за немање политичка волја за спроведување на овие механизми. Ова е срам за Македонија бидејќи за држава која се стреми да биде членка на ЕУ, спроведувањето на една статистичка операција како пописот претставува основа за нејзините квалитети и капацитети.“

Во сличен тон, еден од испитаниците вели дека иако немаме официјални информации зошто пропадна пописот, заклучокот сам се наметнува: „некој се исплаши од можноста конечните резултати да не покажат бројки на кои сме навикнати, кои ги знаеме, кои ги процесираме. Прашање е дали се работи за страв од бројот на Македонците, или пак, страв од бројот на Албанците, или пак, од двете. Во секој случај јасно е дека резултатите од пописот би покажале различни бројки од проекциите на власта.“

За статистичарите и демографите, најголемо вијание за неуспехот на пописот има неспроведувањето на меѓународните препораки и методологии, како и различното толкување на дефинициите и стандардите: „Со пописот се опфаќа вкупното население кое што живее во земјата, како и населението кое е на временска работа во странство до 12 месеци. Ние како држава немаме квалитетни податоци за тоа колку од населението заминува надвор од државата и колку долго таму престојува. Повремените враќања не може да се сметаат како доселување. Имено, доколку сте 30 – 40 месеци надвор од земјата и сте се вратиле во неа само еднаш и тоа за време од еден месец, вие не треба да влезете во вкупната бројка на население кое живее во земјата. Проблемите околу пописот, односно недоразбирањата во Државната пописна комисија, бојкотот на поедини членови, давањето оставки на функции во ДПК, доведоа до различни толкувања на стандардите и методологиите во самото спроведување на пописот, што на крајот резултираше со прекинување на пописот. Се потрошија многу пари, а резултатите никаде ги нема. Има определени пропусти и грешки во Законот за попис, во формирањето на органите и др. И во минатите пописи имаше проблеми, но тие секогаш се решаваа во согласност со препораките на ООН и со воспоставување квалитетни практики.“

3) Колкава е штетата за Македонија од неспроведувањето на попис?

На ова прашање повеќето од испитаниците ставаат јасно до знаење дека немањето попис предизвикува огромна штета за државата и дека алтернативните извори на

податоци можат да помогнат, но никако не можат да ја заменат оваа најголема и најзначајна државна статистичка операција од чии резултати зависат сите политики: „Нормална држава со неспроведување попис губи многу. Една држава, ставена во абнормална ситуација со ваков начин на владеење, не губи премногу на краток рок, но на долг рок губи кредибилност и релевантност на меѓународна сцена. Заради тоа што, не е способна да определи службени податоци за сопствените состојби, нема точна претстава за трендовите на развој, нема претстава што се случува во подрачјата во општеството во кои што се потребни корекции или зајакнувања или градење нови профили кои ќе ја унапредат сеопштата состојба. На меѓународен план, сите податоци кои се земаат за нашата земја се ставаат под сомнеж. Може да ви илустрирам со ситуацијата во Туркменистан, каде што меѓународните организации имаа големи резерви кон податоците кои се претставуваа од страна на државните органи, заради тоа што се беше ставено во функција на државата, а не во функција да се прикаже реалната состојба во општеството.“

Според еден од испитаниците „денес Македонија функционира според нереални статистички податоци. Немањето попис штети многу. Македонија не знае дали определена јавно пласирана статистика врз база на која се носат одлуки е точна или не е точна! Институциите секој одлука ја носат врз база на нереални податоци во сите сфери. Државата губи квалитетни и точни информации врз основа на кои ќе ја проектира својата иднина! Македонија проектира иднина врз основа на неточни факти.“

Во однос на алтернативното собирање податоци испитаникот вели дека такви методи не можат да го заменат пописот бидејќи не ја знаеме вкупната бројка на луѓе ниту пак, на млади во државата: „имајќи го предвид фактот дека според меѓународни тинк-тенк организации, во последните години, од Македонија се иселиле половина милион граѓани, ние не знаеме дали во Македонија има два милиони граѓани, дали нивниот број пораснал на 2.200.000 или пак, се намалил на 1.800.000. Искривените податоци кои ги пласира Заводот за статистика може да се и политички мотивирани, се со цел да се создаде лажна слика за бројот на невработените во државата. Заводот за статистика некогаш пласира и информации кои немаат партиска/политичка заднина. Но дури ни тие информации во недостиг на попис не можат да помогнат.“

Според еден испитаник, алтернативните начини на собирање податоци веќе постојат, но само во функција на партиите на власт: „Во една строго партизирана држава со пренагласен акцент на улогата на полицијата, верувам дека органите на безбедноста ги имаат податоците за севкупното население. Може да кажам дека за 90 отсто од населението имаат конкретни податоци. Всушност, тоа може да се забележи и во секој изборен циклус, кога на чуден начин партиите знаат кој како ќе се ориентира, па дури тоа им е познато и за членовите од семејствата. Тоа е машинерија во функција на произведување изборен продукт наменет за политичките партии. Верувам дека во овој момент, Владата или институциите, имаат податоци за точниот број население, бројноста по етничка основа, по верска основа, партиска основа. Истото важи и за економскиот сектор и за социјалната слика во земјава.“

Некои испитаници, за да дадат појасна слика каква штета ѝ е нанесена на Македонија, како референтна точка ги земаат меѓународните стандарди за попис: „многу малку се знае во Македонија за стандардите на пописот и дека ова е една светски организирана договорена активност на сите држави. Државите се обврзани во рамките на Обединетите нации на секои 10 години да спроведуваат попис и тоа препорачливо е на заокружените години на 0 (значи 2000, 2010, 2020 година итн.) или со можност за плус 2 години одложување (значи 2001 или 2002). Бидејќи кај нас во моментот ниту има спроведен, ниту закажан попис, Македонија

спаѓа во единствените седум држави во светот кои немаат спроведено, ниту закажано попис.“

Во однос на другите, алтернативни методологии за утврдување на бројот на население еден испитаник тврди дека тие „се прават според репрезентативен примерок, затоа пописот е единствена ваква активност на државите која дава реална и конкретна слика за луѓето и состојбите во државата, така што доколку ја немате таа слика програмирањето на политиките ви е нереално.“ Притоа нагласува: „Морам да напоменам дека најразвиените држави во светот како Австралија, Канада и сл спроведуваат попис на секои пет години затоа што се свесни за општествената динамика и сакаат да имаат релевантни податоци за покусо време од предвидениот светски стандард од 10 години.“

Според испитаниците, алтернативните истражувања се прават врз основа на пописот. Ако податоците на пописот се стари или неточни, методот на правење примерок е под знак прашање. Без попис речиси сите истражувања и статистики се нерелевантни и невалидни.

На оваа поента се надоврзува друг испитаник која вели дека „пописот е единствениот механизам којшто детално собира податоци за секое домаќинство. Ние ако не можеме да се напишеме сега како 1,5 милион луѓе што да кажат државите со 10 или 20 милиони жители.“

Во однос на штетите од неспроведувањето попис, една од испитаниците тврди дека заради овој информациски јаз, ние како држава „не можеме да процениме каков бил ефектот на сите спроведени политики од претходниот попис во 2002 до денес. Огромни средства и ресурси се употребени, а не можеме да процениме дали тие политики од тогаш, до денес биле успешни, имале ли позитивен, негативен или никаков ефект, и каде имало пропусти. Сето ова не може да се утврди затоа што немаме статистички релевантни бројки и не можеме да знаеме дали како држава сме успеале или не сме успеале.“

Истиот испитаник сериозно ги стави под знак прашање алтернативните извори на информации за населението, зашто тие секогаш се парцијални, а со тоа се подложни на оспорување и констатира: „знаејќи го контекстот во кој живееме и политизираноста на општеството, особено знаејќи го фактот дека во Уставот имаме одлуки кои се базираат на бројки, а не на права, немањето бројки е нешто најлошо што може да се случи во нашата држава.“

Еден од испитаниците тврди дека неспособноста на власта за довршување на пописот „покажува дека не заслужуваме да бидеме ниту банана република. Не може да се спроведе основен процес кој има повеќе развоен карактер, немате капацитет за тоа и не заслужувате да сте држава. Објективната одговорност за тоа ѝ припаѓа на власта.“, и констатира дека „без попис немате основни податоци за градење стратегии во сите области: економија, здравство, социјала и др. Продолжуваме да се движиме на слепо, со реклами и кампањи да се фалиме и да се прашуваме, зошто не го гледаме напредокот кога сме толку добри.“

Друг испитаник, пак, става акцент на стратегиското планирање и вели дека „ниту една среднорочна и долгорочна стратегија во која било област не може да се планира доколку нема попис. Бројката од последниот попис е веќе неточна, реалноста укажува на тоа. На пример, како ќе се пресметува БДП по глава на жител кога не знаеме колку жители имаме. Сите анализи без попис ни се со фабричка грешка.“

Во однос на алтернативните информации за населението тој вели дека „ниту една институција со своите наоди не може да ги замени бројките од пописот. МВР, за потребите на изборите, ѝ дава податоци на Државната изборна комисија (ДИК), но таа листа не е точна, зашто се раководи од бројот на издадени лични карти.“

Имаате во Македонија луѓе кои немаат биометриска лична карта или пак, има граѓани кои имаат лични карти, но се отселени од државата и не планираат да се вратат.“

4) Што треба да се направи за да се спроведе попис?

На прашањето што треба да се направи за Македонија да спроведе попис, некои испитаници одговорија дека пописот ќе се спроведе тогаш кога веќе нема да има пари за делење меѓу партиите на власт, па веќе нема да имаат интерес да го одолговлекуваат спроведувањето.

Повеќето испитаници сметаат дека за да се спроведе успешен попис во догледно време треба да се релаксираат уставните условности и закани кои ги поврзуваат правата на етничките заедници со достигнувањето на определена процентуална застапеност во населението: *„има едно прашање што би решило многу проблеми со кои моментално се соочуваме во државата, а е врзано со пописот. Мислам дека треба од Уставот да ја избришеме бројката од 20% која е ставена во контекст на Рамковниот договор, но притоа никој да не изгуби никакво право или бенефиција предвидени со овој договор.“* Според овој испитаник, *„од моментот кога ќе почнеме да се ослободуваме од фиксацијата и притисокот на бројките и процентите ќе се тргнат и таканаречените опасности од правењето реален попис. Кога нема да бидеме оптоварени од бројки, нема да имаме причини да не се преброиме. Кога остварувањето на определени права и бенефиции нема да зависат од некој процент, тоа ќе нè релаксира и тогаш ќе можеме да правиме попис, а планирањето и стратегиите да ги правиме врз база на реални бројки.“*

Сепак, речиси сите испитаници сметаат дека најважно е да се постигне **ПОЛИТИЧКИ КОНСЕНЗУС ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА ПОПИСОТ**. Некои испитаници нагласуваат: *„Државната и локалните власти, како и политичарите треба да работат на создавање на услови за слободно изјаснување на граѓаните, да ја следат состојбата и да превенираат какви било обиди за незаконски кампањи, влијанија и притисоци врз населението, а доколку има појава на такви активности веднаш да ги санкционираат.“*

Некои од испитаниците сметаат дека Државен завод за статистика (ДЗС) треба да работи на подобрување на својот имиџ и на јакнење на довербата кај граѓаните дека работи според меѓународни стандарди. Власта и државните институции треба да му дадат на ДЗС поддршка во тие напори. Некои сметаат дека треба да *„се промени улогата на Државната пописна комисија или да се укине. И ако постои да биде составена само од стручни лица, а не лица кои ќе го политизираат пописот. Самиот Државен завод за статистика треба да биде главен носител во сите фази на подготовка и спроведување на пописот. Владата може само со свој претставник назначен за тоа, да ја поддржува логистички целата активност и да помага во отстранување на евентуални проблеми.“* Пописните комисии, велат дел од испитаниците, треба да имаат само логистичка улога и да немаат никаков допир со пописниот материјал (за да не се плаши локалното население дека соседот му ги видел неговите лични податоци). Државната администрација да не се вовлекува во пописот како попишувач. Ако е потребно за доверба може да се прават парови попишувачи од различна етничка припадност во средините каде живее население со мешана етничка структура (како во 1994). Да се врши едукација и информирање на обичниот граѓанинот за користа од спроведување на пописот, за употребата на пописните податоци и за тоа дека изјаснувањето по етничка припадност треба да биде слободно искажување на чувството за припадност на лицето кое се попишува. За да се избегнат какви било можности за манипулација, пописната кампања за едуцирање и информирање на граѓаните за пописот треба да биде исклучиво стручна и од страна на ДЗС.

VII Влијанието на пописот врз клучните општествени области

Деталноста на податоците кои се добиваат со пописот даваат солидна основа за планирање на политиките во различни општествени области.

Ова истражување лоцираше шест клучни области:

1) Фер и демократски избори (избирачки списоци и издавање лични карти)

Освен за местото на раѓање, попишувачите за време на спроведување на пописот, собираат податоци и за вообичаено место на живеење односно за тоа дали попишаното лице континуирано живее во вообичаеното место на живеење од раѓањето. Натаму, попишаните лица треба да ја наведат и причината за доселувањето, доколку местото на раѓање и вообичаеното место на живеење не се совпаѓаат, а следува и прашање за причините за доселувањето (работа, школување, семејство, брак, повратници од странство, присилна миграција и др.). Одговорот на овие навидум стандардни прашања може да биде и тоа како важен податок за многу политики. На пример, на овој начин би се дознал вистинскиот број на жители во општините, како и причините поради кои поединци напуштаат определни општини и се населуваат во други општини и региони. Покрај другото, на овој начин се добиваат податоци кои можат да се споредат со бројот на гласачи во **избирачкиот список**. Ова е од исклучително значење, затоа што во Македонија, токму избирачкиот список се смета за нерелевантен и непрочистен, и е една од клучните причини заради кои опозицијата ги прогласи последните претседатески и вонредни парламентарни избори 2014, за нелегитимни.

Во оваа смисла, испитаниците се едногласни дека пописот мора што е можно побрзо да се спроведе, затоа што, *„кога би ги имале резултатите од пописот би имале подобра и посериозна слика на луѓето кои имаат право да гласаат. Постои недоверба кон избирачкиот список, а за довербата да биде вратена и луѓето да бидат уверени дека во избирачкиот список има точно евидентирани лица кои живеат во Македонија, а кои во дијаспората, мора да има попис. Треба да утврдиме која е бројната сосостојба на граѓаните на кои навистина им е местото во избирачкиот список.“*

Доколку ги имаме наведените аргументи на ум, тогаш неодминливо се наметнува прашањето дали во Република Македонија може да се одржат валидни и демократски избори и дали во нашата држава се уште важи принципот на еднакво право на глас или „еден човек, еден глас“. Кога е подготвуван постојниот Изборен законик, изборните единици се организирани на тој начин што секоја изборна единица брои приближно еднаков број граѓани со право на глас. Со неспроведувањето на пописот, во моментов, не можеме да имаме точен увид во тоа дали овој баланс е задржан и дали сè уште секоја изборна единица на територијата на Македонија има доволно гласови за да може да даде 20 пратеници. Можеби веќе постои реална потреба од реорганизирање на изборните единици за тие да се усогласат со правилото „еден човек, еден глас“.

Имајќи го сето ова предвид, речиси сите испитаници без дилема сметаат дека нужен предуслов за фер и демократски избори во Македонија, е спроведувањето на попис на населението и тоа во најкус можен рок.

2) Образование

Пописните податоци даваат генерална слика за образовната структура на населението односно за тоа какво и колкаво образование имаат граѓаните во државата. Дополнително, доколку овие податоци се вкрстат со податоците дали граѓаните се вработени односно колку време бараат работа, би се добила и прецизна слика за тоа кои профилите тешко се вработуваат и би се обезбедиле насоки за промена

на образовните политики. Токму на оваа тема еден од испитаниците вели дека „на оваа држава ѝ е важно да знае колку луѓе имаат основно, средно и високо образование, колку се неписмени, а колку писмени. Секој официјален податок денес врзан за образовните параметри е неточен бидејќи се базира на податоците од 2002 година“. Едновременно, испитаникот истакнува дека отсуството на ажурирани податоци влијае и врз квалитетот и квантитетот на мултиетничкото образование бидејќи „не се знае кај која етничка заедница, каков напор и какви интервенции и политики се потребни во сферата на образованието.“

Освен тоа, имајќи предвид дека во денешно време, писменоста се поистоветува со компјутерската писменост, со пописот би се добила точна слика за тоа какви компјутерски вештини имаат граѓаните, дали домаќинствата поседуваат персонален компјутер, каква е покриеноста со интернет, но и како овие показатели можат да се поврзат со степенот на образование, сиромаштија и др.

Пописот ја дава старосната структура на населението, од која зависи потребата за намалување или зголемување на бројот на образовни институции во државата. Ова е од исклучително значење за политиките поврзани со задолжителното образование (основно и средно), но и со претшколското образование и воспитување. Едноставно кажано, само преку пописот надлежните институции ќе знаат каде треба да се затвори некое основно училиште или градинка, а каде треба да се изградат нови училишта и градинки. Проблемот со недостигот од овие податоци тешко може да се совлада со алтернативни или административни податоци што ги поседуваат институциите. Токму затоа еден од испитаниците смета дека „со административни податоци можеме да дознаеме колкав е бројот на запишани деца во градинките, но како ќе дознаеме колкав е бројот на деца кои треба да бидат запишани во градинките ако нема целосен број на население кое живее во државата или кое се иселило. Така е и со сите останати степени на образование. Значи, дури и да ја знаеме актуелната состојба, оценките за потребните интервенции не може да ги изведеме без да го знаеме бруто населението на школска возраст. Ова е само еден пример на ограничувањата на овие валидни административни статиски што ги имаат институциите. Сите податоци кои се изведуваат врз основа на примероци од пописот се доведени под прашање зашто се веќе застарени.“

Интересно е тврдењето на еден испитаник дека „единствен показател за населението во една општина е бројот на отворени или затворени паралелки со ученици во основно образование. Според тој индикатор имаме јасен тренд на опаѓање на бројот на паралелките со ученици низ цела Македонија, значи намален број на ученици кои се запишуваат, а зголемен број на ученици кои го напуштаат основното образование. Тоа покажува дека има зголемена миграција внатре во државата, но и во странство (најмногу во Европа, но и во Америка, Австралија и Канада).“

Некои од испитаниците го отворија и прашањето за „одливот на мозоци“ од државата и образовните потреби на младите: „одливот на мозоци дополнително оневозможува да се процени профилот на младите во Македонија и нивните образовни потреби. Оваа држава не знае колку луѓе ја имаат напуштено и што прават тие таму кадешто отишле, ниту пак, знае колку луѓе се вратиле и што прават овде. Државата не знае какви профили на образование им се потребни на младите односно какви образовни програми можат и треба да се развиваат за младите да не заминуваат од државата.“

Конечно, испитаниците го покренала и прашањето за релевантноста на истражувачките потфати во областа на образованието и младите, но и во сите други области без пописни податоци: „релевантноста на истражувањата е под прашање бидејќи базичните параметри се стари 12 години“; „истражувања се веродостојни

но прашање е колку се репрезентативни и колку од нив може да се извлекуваат генерални заклучоци, препораки и насоки за креирање политики.“

3) Здравство

Податоците кои се добиваат со пописот даваат основа и за натамошно планирање на здравствените политики во државата. На пример, со пописот се добива преглед на општата здравствена состојба на населението: вид, слух, качување скали, концентрација, памтење, способност за комуникација, причина за тешкотиите - хронични, вродени, повреди и др.).

Еден од испитаниците зборувајќи за значењето на пописот во креирањето на здравствените политики истакна: *„За да може да се пресмета природен прираст на населението потребно е да се знае колкав е бројот на новородените во однос на бројот на умрените, но секогаш велите дека е потребно тој да се пресметува за определена територија и за определен временски период. Во природниот прираст ќе има големи разлики ако се пресметува на територија каде се раѓаат голем број луѓе или ако се пресметува во општини во кои нема млади, во кои жителите се иселуваат, старите умираат и др.. Заради тоа, во Македонија, посебно во источниот дел, имаме места со појава на т.н. феномен на депопулација на населението. Кај нас се случува тоа што се случувало и во Унгарија, младите не се решаваат да раѓаат, а старите живеат долго. Тоа е состојба која во моментот мора да се знае, а не да се располага само со бројки од пред 15-20 години. Зборуваме за многу менливи ситуации за кои не смее од ракав да се прави проценка. Мора да се прави попис на населението, за точно да се знае колкави се природниот прираст, виталниот индекс и наталитетот. Понатаму, во однос на параметрите за фертилитетот на жените, значи способноста за раѓање од 15 до 49 години, ние немаме вистинска бројка. Исто така, морбидитетната статистика за заболувањето на населението е многу значајна, како општата така и спечифичната морбидитетна статистика. Ние не знаеме од кои болести ни умира населението. Сите овие значајни параметри се пресметуваат за определена популација, на определена територија, за определен временски период и за нив треба да имаме нови податоци.*

Доколку не го знаеме точниот број на населението, не може да пресметаме колку луѓе од медицинскиот персонал, доктори, сестри и помошен медицински персонал се потребни за да се задоволат потребите на дадена територија... За да не се расплинуваат и паушално да се трошат средства, за сите планирања во здравството неопходно е да се знае колку има новородени, деца во претшколска и школска возраст, колку има продуктивни и работоспособни, колку има стари луѓе.

Едноставно, без точни податоци од областа на здравството бесмислено е да се планираат какви било здравствени политики.“

4) Земјоделство

Пописните прашалници изобилуваат со прашања преку кои може да се добијат значајни податоци за состојбите во аграрот, кои пак, се потребни за осмислување на ефективна и ефикасна земјоделската политика. На пример, уште во прашањето за економскиот статус, постои опција испитаникот да одбере дали има сопствено земјоделско стопанство, дали вработува работници или станува збор за семеен работник на семејно земјоделско стопанство.

Во прашалникот за домаќинствата пак, постои прашање дали попишаното домаќинство поседува земјоделско стопанство, колку земјоделско земјиште поседува, колку добиток, живина и пчели одгледува и др.

Имајќи го предвид ова, испитаниците сметаат дека пописот би дал многу поточна слика за македонскиот аграр, за неговите проблеми и за потребите на населението кое се занимава со земјоделство. На ваков начин би се добиле информации и за човечкиот капацитет со кој располагаат земјоделските гранки во државата.

Со други зборови, пописот претставува основен предуслов за дефинирање на состојбите, потенцијалите и потребите на аграрот, врз основа на што потоа можат да се развиваат и спроведуваат успешни земјоделските политики.

Земјоделството е една од гранките во државата за кои се спроведува посебен, земјоделски попис. Тој попис се заснова на податоците од основниот попис на население и домаќинства, но содржи подетални податоци, како за капацитетите за земјоделско производство (на пример, обработлива површина), така и за расположливата работна сила во оваа гранка.

Еден од испитаниците смета дека *„не може да има развој во руралните средини без земјоделски попис (како за производните капацитети така и за работната сила која е на располагање за земјоделството).“* Но, исто така, земјоделскиот попис во никој случај не може да биде замена за основниот попис, зашто *„земјоделскиот попис ги тангира претежно правните лица“* и за неговото успешно спроведување главен предуслов е спроведувањето на општиот попис на население.

Коментирајќи ги импликациите од немањето попис врз конкретните земјоделски политики, дел од испитаниците сметаат дека *„сегашните субвенции се доделуваат врз основа на последниот земјоделски попис кој е одржан во 2007 година. Овие податоци се сè уште валидни, но имајќи предвид дека имаме огромен број нерегистрирана миграција од руралните во урбаните средини или надвор од државата, овие бројки, а со тоа и политиките во земјоделството се доведуваат во прашање. Исто така, „живеењето во рурална средина станува крајно неатрактивно поради лошите социјални и економски услови. Сите тоа го знаеме но не сме соочени со бројките. Каков развој очекуваме ако никој не остане да живее на село?“*

Како заклучок за погрешното креирање на земјоделски политики, еден испитаник наведе дека *„постои предимензионирање на некои политики кои потоа не се спроведливи во пракса. Имаме многу пари потрошени во неадекватно развивање на софистицирани мрежи за наводнување или на индустриски капацитети кои натаму не можат да се стават во функција, заради недостиг од работна сила, или инвестирање во примарно земјоделско производство кое не може да се ефектуира затоа што нема луѓе кои тоа ќе го работат и користат.“*

Заклучокот на речиси сите испитаници е дека не постои алтернатива, особено во земјоделството, која може да го замени основниот попис како основен инструмент за собирање податоци и база за натамошно креирање политики.

5) Социјална политика

Во однос на социјалната политика, пописот дава прецизни податоци за низа индикатори кои го мерат степенот на сиромаштија. Граѓаните даваат податоци за нивната економската активност (дали се вработени или се невработени, каков тип вработување имаат, во која околина се одвива нивниот работен ден, и др.) , како и за тоа дали активно бараат работа, од каде обезбедуваат средства за живеење односно дали се издржувачи или се издржувани од други лица.

Испитаниците сметаат дека *„нема социјална политика без попис“*, и дека токму затоа, неспроведувањето на нов попис има *„огромни импликации врз социјалната политика“* во државата. Коментирајќи ги алтернативните начини за собирање релевантни податоци преку институции, еден испитаник вели: *„Заводот за статистика, Фондот за здравствено осигурување и Агенцијата за вработување вадат некои податоци за различни категории лица кои се дел од социјалната*

политика на годишно ниво, но мора да се напомене дека ниту една од овие институции нема податок за секое домаќинство во државата. Само пописот дава анализа на секое домаќинство, како на пример, со колку пари и вработени располага секое семејство, образовната структура, бројот на стари, млади и деца во семејството и др.. Едновременно, немаме ни регистар на лица со попреченост, а Министерството за труд и социјална политика треба да креира стратегија за нивна рана детекција, заштита и вклученост во општеството. Како ќе го направи тоа, кога нема ниту точна бројка на овие лица, ниту податок каде се тие географски распоредени.“

Друг испитаник истакнува дека „немаме податоци за тоа колку и кои ни се ранливите групи и категории на граѓани. Тие податоци ги влечеме од ад-хок истражувања што ги прават институциите или невладините организации, но тие не се сеопфатни и токму затоа е потребен пописот.“

Како уште еден пример за политика директно засегната од пописот дел од испитаниците ја наведоа политиката на мерки за вработување: „политиките за вработување креирани од Министерството за труд и социјална политика, а реализирани од Агенцијата за вработување се креираат врз податоци кои се нерелевантни. Нерелевантни се и податоците за побарувачката и понудата на пазарот на трудот. Со други зборови, немаме предуслови за какво било планирање. Без таков предуслов многу е мала веројатноста дека политиките ќе бидат успешни.“

Друг испитаник тврди дека постојат длабоки политичко-социјални причини зошто никој во моментот не собира податоци за социјалната политика. Недостасуваат податоци за тоа колку самохрани родители има, колку има лица со попреченост, колкумина се приматели на социјална помош итн. „Без попис, а од политички причини имаме тенденција на исклучување на сите социјално непожелни лица. Така, за да покажеме прогрес на државата подготвени сме и вештачки да го „намалуваме“ бројот на социјални случаи, сиромашни лица, невработени лица и други непожелни категории. Според официјалните евиденции не можете да видите дека работите одат на полошо, но теренот го покажува токму тоа. Ние ги анализираваме бројките од Заводот за статистика во 2011 година според кои на мапата на сиромаштија се гледа дека воисточниот дел се живее подобро отколку во западниот дел на Македонија. Сите знаеме дека состојбата на терен е сосема обратна.“

Врзано за оваа појава, испитаникот тврди дека „властите не губат ништо со тоа што немаат попис, но населението губи најмногу ... Во економската криза ние бевме пофалени од Европа дека не сме ги намалиле буџетските средства за социјални трансфери. Кого лажеме? Можеби можеме да ја излажеме Европа, ама не и луѓето. Што всушност се случи? Парите беа програмирани за повеќе, а беа дадени на помалку луѓе. Скративме во социјалните трансфери зашто на вештачки начин го скративме бројот на корисници. Буџетот и манипулацијата со парите и нивното искористување по желба на власта е главен фактор за пропаѓање на пописот. Па така, се програмираат пари за работи кои не постојат, а од друга страна се скратуваат пари за оние работи каде што навистина се потребни.“

6) Економски развој (регионален развој, инфраструктура, енергетика)

Одејќи понатаму во анализата, еден испитаник тврди дека и стратешките документи во областа на економско-социјалната политика, на пример, Стратегијата за регионален развој, се неупотребливи без попис: „вovedовме пред неколку години стратегија за регионален развој според која државата е организирана во осум плански региони. Ниту знаеме колку луѓе денес живеат во секој регион, ниту колку работни места има за да го знаеме потенцијалот на регионот, ниту пак, можеме релевантно да развиеме некаква политика за регионален развој. Ако земеме на

пониско ниво, општините треба да располагаат со свои податоци врз основа на тоа колку луѓе живеат, се раѓаат и ја напуштаат општината. Тие се податоци на микро-ниво, се спорадични и општината не може да развива свои политики без овие основни податоци. Значи постои еден огромен јаз на податоци на национално, регионално и локално ниво.“

Уште еден испитаник ја наведе Стратегијата за регионален развој, како пример за штетноста од немањето попис во државата: *„постои законски пропишан минимум од 1% кој државата треба да го вложи во регионалниот развој. Државниот завод за ревизија изнесува податок дека за регионален развој во Македонија, во моментот, одат 0,1% што е дест пати под законскиот минимум. Како ќе ги знаеме и поддржуваме рамномерно планските региони во државата без соодветни бројки на население? Не може да се дизајнира развојот на еден регион и развојот на микро ниво без попис.“*

И во поглед на физичката инфраструктура (патишта, станбена површина, канализација, вода, превозни средства) пописните прашалници избилуваат со прашања кои би дале точна слика за состојбата на терен. Пописницата содржи прашања за тоа колку далеку е работното место на испитаникот од неговиот дом и кое превозно средство го користи за да стигне до работното место. Овие податоци би дале добар придонес во осмислувањето на транспортната политика.

Пописницата прашува и за условите на домување, типот на стан, сопственост и др. Освен тоа се попишуваат и станбените површини кои не се користат за домување, туку за вршење дејност. Исто така, се наведуваат и податоци за површината на становите, бројот на собите, за тоа дали имаат кујна, бања и тоалет, и дали поседуваат паркинг, гаража односно колку автомобили има попишаното домаќинство.

Натаму, се собираат податоци и за тоа кога е изграден станот, колку катови има зградата и од каков материјал е изграден носечкиот систем. Со други зборови, државата ја интересира не само бројот на станови, туку и нивниот тип и квалитетот на изградбата. Многу важни се и податоците за приклучоците на канализација – со пописот би се дала јасна слика за тоа колку од домаќинствата се приклучени на јавна канализација. Со пописот се добива јасна слика за тоа дали домаќинствата имаат пристап до вода за пиење односно од каков тип е пристапот (сопствен извор, водовод, и др.). Сите овие податоци би помогнале точно да се лоцираат проблемите со кои се соочуваат заедниците, и со тоа инвестициите би се насочиле кон решавање на приоритетните проблеми.

И во делот на енергетиката постојат низа прашања кои освен за енергетската ефикасност би дале придонес и за осмислувањето на други политики како на пример, политиката за животната средина. За илустрација, во прашалникот за домаќинствата и становите граѓаните треба да наведат како ги затоплуваат своите домови (централно со инсталација во станот / од јавна топлификација или без централно греење), кој вид на енергија се користи за затоплувањето. Освен тоа, постои и прашање дали домаќинството користи електрична енергија и дали поседува уред за климатизација.

Затоа еден испитаниците констатира дека без попис немаме *„основна ориентација со што се занимаваат повеќето луѓе, кои се нивните стремежи, ресурси и развојните цели за да можете да планирате инфраструктурни објекти. Немате фактографија за тоа што се случува во држав, а со тоа ни насока што натаму треба да се случува.“*

VIII Генерален заклучок

Моето мислење е дека нам ни треба, и ние почнавме да работиме, еден компјутерски софтвер со кој точно ќе се евидентира присуството на секој граѓанин во секој момент, во секоја минута, значи кој е во земјата и кој не е во земјата, и на него би можело да се направи само еден дополнителен попис секој да се искаже етнички и верски, доколку сака, некој може да рече не сакам, на сите да им биде пристапено. Но прво да се констатира кој е во земјата, кој е надвор и колку време е надвор. За тоа да се констатира потребен е еден прилично сложен, голем софтвер на кој што веќе институциите почнаа да работат и се надевам дека, можеби не до избори, но веднаш после изборите ќе се излезе со меѓународен јавен повик за снабдување, од некоја сериозна куќа, на таков софтвер, заедно со хардвер бидејќи за поддршка на таков софтвер ќе треба и силен хардвер, кој што во секој момент ќе има евиденција за секој граѓанин што е во земјата и што не е во земјата. И колку време не е во земјата. Тогаш знаете точно кој е во земјата и кој треба да влезе во ... како се вика тоа, жители или како се вика, и после само може да се направи попис и да ги прашате за верата и националноста заради потребите на Охридскиот рамковен договор и уставните одредби поврзани со тоа. Друг начин многу тешко би успеал.

Никола Груевски ("Milenko Late Night Show" 07.03.2014)

Пописот на населението е исклучително значајна операција за една држава и тој ни оддалеку не се исцрпува со етничкото пребројување на населението. За статистичарите и демографите, пописот претставува најобеман и најсложена статистичка операција, која се спроведува според препораките на Обединетите нации (ООН) и Евростат. Пописот на населението се реализира на секои 10 години бидејќи станува збор за скап и сложен процес, за кој се потребни обемни подготовки и голем број учесници. Целта на пописот е да обезбеди целосни, квалитетни и реални податоци за населението, домаќинствата и живеалиштата. Податоците од пописот се користат за разни цели, но притоа се води сметка да се обезбеди континуитет на податоците и нивно споредување со податоци од други земји и со податоци од претходните пописи. Податоците за населението кои се собираат со пописот како на пример, пол, возраст, брачен статус, занимање, писменост, мора да бидат споредливи и со останатите земји.

Имајќи го предвид ова, Македонија мора да ги почитува препораките на ООН и Евростат. Како земја членка на Обединетите нации, Резолуцијата 2005/13, за нашата земја има обврзувачки карактер. Имајќи ја предвид стратешката определба на Македонија за членство во ЕУ и обврските за доставување податоци кон Евростат кои ги имаме како земја-кандидат, ЕУ регулативата 763/2008, иако, нема обврзувачки карактер секако треба да ја имаме предвид при планирање и спроведување на пописот.

Со други зборови, Македонија мора да спроведе попис. Неговото натамошното одложување штетно влијае врз угледот на државата, но уште повеќе го оневозможува планирањето и спроведувањето на успешни развојни политики во сите сфери на општеството. Без попис нема успешни политики во економијата, енергетиката, инфраструктурата, здравството, образованието, социјалата, руралниот и регионалниот развој, земјоделството. Исто така, пописот претставува и основен предуслов за реален избирачки список.

Спроведувањето на пописот на населението во Македонија не смее да остане заложник на политиката која оваа статистичка операција ја сведе на етничко

пребројување односно на тоа, колку Македонци, а колку Албанци и други етнички заедници, живеат во Македонија.

За успешно реализирање на попис е потребна клима на доверба за која пак, е неопходна промена на поширокиот контекст на доверба во општеството. Најодговорна за спроведување на пописот е власта. Улогата на сите други засегнати страни, како на пример, опозицијата, граѓанското општество и медиумите, е важна, но е второстепена. Сите тие немаат одлучувачка моќ, туку, од нив може да дојде само јавниот притисокот, како и придонесот во создавањето на клима на доверба.

Затоа, за одржување на попис неопходна е политичката волја на власта, а потоа, јасна и прецизна законска рамка и секако, добра техничка подготовка и организација.

Во спротивно, Македонија и натаму ќе остана една од малкуте земји во светот без спроведен редовен попис на населението